

УДК 342.1

Глазунова Світлана Миколаївна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та господарського права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

ДО ПИТАННЯ НАБУТТЯ ГІРСЬКИМИ НАСЕЛЕНИМИ ПУНКТАМИ УКРАЇНИ СТАТУСУ УЧАСНИКА КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

У статті автор опираючись на здобутки вітчизняної юридичної науки, аргументує теоретичні засади функціонування гірських населених пунктів як суб'єкта конституційно-правових відносин.

Ключові слова: гірський населений пункт, адміністративно-територіальна одиниця, місцеве самоврядування, конституційно-правовий статус, нормативно-правовий акт, територіальна громада.

Постановка проблеми. Населені пункти, розташовані в гірському геопросторі, є важливим елементом екологічного, економічного, культурного середовища нашої країни. Значна їх частина (понад сімсот) відповідно до Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» набула спеціального правового статусу гірських. Вони представлені містами, селищами, селами – базовими одиницями системи адміністративно-територіального устрою. Гірські населені пункти – це не тільки гірська частина території нашої держави, а передовсім – просторова основа для життя і праці значної частини населення України, де в особливих природних умовах реалізуються та захищаються конституційні права та свободи місцевих жителів, інтереси місцевих громад, здійснюється місцеве самоврядування.

Виходячи з цього, питання набуття ними статусу учасників конституційних правовідносин, зважаючи на їх специфіку, набуває особливої важливості як для процесу вдосконалення адміністративно-територіального устрою країни, так і для їх ефективного функціонування.

Актуальність цього питання зумовлюється і спрямованістю нашої держави на євроінтеграцію, оскільки ратифікація Європейської Хартії місцевого самоврядування, визнання фундаментальних принципів його здійснення зобов'язують Україну до більш ефективного розвитку гірських населених пунктів, який відповідав би міжнародним стандартам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні науковці все частіше звертають увагу на наявні в Україні проблеми адміністративно-територіального устрою. Сьогодні є ряд наукових праць, у яких вчені досліджують конституційно-правовий статус окремих елементів системи адміністративно-територіального устрою. У той же час у науці конституційного права простежується певний науково-дослідницький вакуум щодо гірських населених пунктів.

Постановка завдання. Мета статті полягає у всебічному дослідженні та обґрунтуванні теоретичних засад функціонування гірських населених пунктів як суб'єкта конституційно-правових відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науці конституційного права суб'єктами конституційних правовідносин визнаються як органи місцевого самоврядування, територіальні громади, так і самі адміністративно-територіальні одиниці.

Гірські населені пункти як базові елементи системи адміністративно-територіального устрою вступають у суспільні відносини, врегульовані нормами конституційного права з іншими суб'єктами. Адже, власне, норми конституційного права є основним елементом складу їх конституційно-правових відносин, оскільки визначають права та обов'язки міста, селища, села – адміністративно-територіальних одиниць (значна частина яких набула спеціального статусу) – гірських населених пунктів як суб'єкта цих відносин.

Зазначений статус полягає в тому, що гірські населені пункти займають особливе місце в суспільних відносинах, зокрема у взаємовідносинах з місцевим населенням, громадою та іншими елементами системи місцевого самоврядування, органами виконавчої влади, державою в цілому тощо.

На нашу думку, характерними ознаками конституційно-правових відносин, безпосереднім суб'єктом яких можуть бути гірські населені пункти, є такі особливості:

- а) це суспільні відносини, що виникають у сфері здійснення влади місцевим населенням;
- б) їм властиве коло суб'єктів, які від їх імені реалізують владні повноваження: органи місцевого самоврядування, територіальна громада;
- в) для них характерний особливий спосіб реалізації прав і обов'язків, тобто права й обов'язки реалізуються безпосередньо через норми конституційного права;
- г) це різновид політико-правових відносин, оскільки предметом їх правового регулювання є сфера їх життєдіяльності, пов'язана з державною владою;
- д) вони виникають і реалізуються у сфері такої діяльності, яка органічно поєднує два інститути – безпосередньої демократії та діяльність представницьких органів влади.

Характеризуючи гірські населені пункти як суб'єкт конституційно-правових відносин, виокремимо ряд властивих їх ознак:

- 1) правовий статус гірських, який набувають відповідно до Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» [7];
- 2) є легалізованими, тобто внесеними як до Державного реєстру адміністративно-територіальних одиниць, так і до переліку населених пунктів, які отримали статус гірських, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України;
- 3) мають майнову відокремленість, тобто наявність комунальної власності, належність якої забезпечується ст. 143 Конституції України [3], ст. 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [5];
- 4) правосуб'єктність, важливою ознакою якої є гарантованість державою діяльності гірських населених пунктів: надання можливості повного і безперешкодного здійснення прав і виконання обов'язків, зумовлених їх правосуб'єктністю, функціями та компетенцією місцевої влади, механізмом реалізації їхнього правового статусу.

Діяльність гірських населених пунктів як суб'єкта конституційних правовідносин з реалізації наданих їм прав та обов'язків пов'язана з об'єктами конституційно-правових відносин, з приводу яких вони вступають у відносини.

Питання, що стосуються віднесення учасників правовідносин до об'єктів і суб'єктів, є дискусійним.

У наукових колах відсутня єдність думок щодо об'єктів, тому що одні до об'єктів відносять тільки речі і нематеріальні блага, інші додають дії. У відносинах, які спрямовані

на отримання матеріальних благ, вияв об'єкта не створює проблем, оскільки вони спрямовані на речі.

Під об'єктами правовідносин слід розуміти «реальні соціальні блага, що задовольняють інтереси і потреби місцевих жителів і з приводу яких між суб'єктами виникають, змінюються чи припиняються суб'єктивні права і юридичні обов'язки» [4, с. 118]. Згадані блага можуть бути матеріальні та нематеріальні.

Однак гірські населені пункти у силу своєї правової природи виступають суб'єктом публічного права, тому їхня діяльність спрямована на нематеріальні блага чи відповідні дії. Місцева територіальна громада, яку складають жителі гірських населених пунктів, органи і посадові особи місцевого самоврядування, не можуть виступати об'єктами в правовідносинах з територіальними утвореннями, оскільки, згідно з Конституцією і законами України, вони є суб'єктами конституційного права. Додамо, що особливістю юридичного змісту таких правовідносин є характер прав як гірських населених пунктів, так і інших їх учасників, «тому, що за теорією права, юридичний зміст становлять суб'єктивне право, юридичний обов'язок і юридична відповідальність» [9, с. 525].

Гірські населені пункти як суб'єкт конституційних правовідносин володіють правовим статусом, наділені правосуб'єктністю, реалізують свої повноваження властивими їм методами і у певних формах тощо.

Науковці, що досліджують проблеми теорії держави і права, займаються питаннями конституційного права, вважають, що суб'єкти правовідносин можуть бути індивідуальні, колективні [10, с. 240]; інші виділяють такі їх види: індивідуальні, колективні, держава і її структурні одиниці, соціальні спільності [8, с. 537]; індивіди, організації та об'єднання, соціальні спільності [1, с. 192]. Перші до соціальних спільностей відносять народ, націю, етнічні групи, громадян виборчих округів, поміж тим інші вважають, що це держава в цілому, народ, нація, адміністративно-територіальні одиниці, трудові колективи.

На думку В.Ф. Погорілка, суб'єктами конституційно-правових відносин є: 1) спільноти (народ, нація, національні меншини, корінні народності, територіальні громади); 2) держава, органи державної влади і органи місцевого самоврядування, депутати, службові та посадові особи; 3) політичні партії, громадські організації та блоки (асоціації); 4) підприємства, установи, організації; 5) громадяни України, особи без громадянства, жителі, біженці; 6) міжнародні органи і організації; 7) органи самоорганізації населення; 8) засоби масової інформації [2, с. 465].

Розглядаючи гірські населені пункти з огляду зазначеної класифікації, не можна віднести їх ні до колективних, ні до індивідуальних суб'єктів конституційних правовідносин. У той же час їх можна віднести до видової категорії – «держава і її структурні одиниці», оскільки гірські населені пункти – міста, селища, села – є елементами базового рівня системи адміністративно-територіального устрою держави.

На відміну від статусу інших суб'єктів права, яких відносять до категорії індивідуальних чи колективних суб'єктів конституційно-правових відносин, правовий статус гірських населених пунктів обмежується поставленими перед ними цілями і завданнями, закріпленими в чинному законодавстві.

Враховуючи той факт, що гірські населені пункти, виступаючи учасниками конституційних правовідносин як суб'єкт системи адміністративно-територіального устрою України та суб'єкт самоврядування, є також складним елементом державного управління, що дозволяє нам зробити такий висновок. Характерна особливість гірських населених пунктів полягає в тому, що вони є специфічним адміністративно-територіальним утворенням, суб'єктом конституційного права, що виник і існує на

підставі Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні», тим часом зберігає загальні риси, притаманні всім елементам базового рівня системи адміністративно-територіального устрою держави.

Важливою характеристикою гірських населених пунктів як суб'єкта конституційних правовідносин є майно, що перебуває в комунальній власності, «управління яким здійснюють територіальні громади міста, селища, села безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування», ст. 143 Конституції України [3, с. 47].

Об'єкти комунальної власності є основними ланками, через які гірські населені пункти в особі територіальної громади та створених нею органів місцевого самоврядування мають змогу забезпечувати надання послуг мешканцям у соціальній сфері та впливати на соціально-економічний розвиток власної території.

У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» [3] під категорією «право комунальної власності» розуміється право територіальної громади володіти, доцільно, економічно, ефективно користуватися та розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування. Цей Закон, з одного боку, відтворює положення Конституції, а з іншого – їх конкретизує та деталізує. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» 1997 р. вводить принцип пріоритету прав територіальних громад на об'єкти комунальної власності. Відповідно до п. 1 ст. 60 Закону, територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах належить право комунальної власності на рухоме та нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, у тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частку в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, одержані від їх відчуження.

У Законі України «Про розмежування земель державної та комунальної власності» [6] зазначено, що суб'єктами права власності на землі комунальної власності є територіальні громади, які реалізують це право безпосередньо або через органи місцевого самоврядування. При розмежуванні земель державної та комунальної власності до земель комунальної власності територіальних громад сіл, селищ, міст передаються: усі землі в межах населених пунктів, крім земель приватної власності та земель, віднесених до державної власності; земельні ділянки за межами населених пунктів, на яких розташовані об'єкти комунальної власності; землі запасу, які раніше були передані територіальним громадам сіл, селищ, міст відповідно до законодавства України; земельні ділянки, на яких розміщені об'єкти нерухомого майна, що є спільною власністю територіальної громади та держави [6].

Виходячи з вищезазначеного, можна стверджувати, що територіальна громада як суб'єкт конституційного права, вступаючи в правовідносини з іншими суб'єктами, від імені гірських населених пунктів реалізує їх права й обов'язки через утворені нею органи місцевого самоврядування у межах своєї компетенції, встановленої законодавством України.

Висновки. Зважаючи на це, гірські населені пункти як самодостатній суб'єкт конституційно-правових відносин здійснюють покладені на них функції, реалізують своє призначення безпосередньо чи опосередковано через інших суб'єктів.

Гірські населені пункти як певна організація відокремленого суспільства виражають публічні інтереси, і тому зобов'язані діяти на основі публічно-правових норм права. Це означає, що гірські населені пункти у своїх територіальних межах можуть бути

учасником публічно-правових, державно-правових, адміністративно-правових відносин. У той же час гірські населені пункти вступають у цивільно-правові відносини на основі цивільно-правових норм, оскільки є суб'єктом права власності, тобто володіють, користуються та розпоряджаються майном, що належить місцевій територіальній громаді, яка виступає їх соціальним субстратом.

Список використаних джерел

1. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / [Колодій А. М., Копейчиков В. В., Лисенков С. Л. та інш.]; за ред. Копейчикова В. В. – [Стер. вид.] – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 320с.
2. Конституційне право України. Академічний курс : підруч. : у 2 Т. / Ю. С. Шемшученко. – К. : «Юридична думка», 2006. – Т. 1. – В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. – 2006. – 544 с.
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254К/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Правознавство : навч. пос. / [В. І. Бобир, С. Е. Демський, А. М. Колодій та інш.]; за ред. В. В. Копейчикова. – [2-ге вид., перероб. та допов.]. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 704с.
5. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997, № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
6. Про розмежування земель державної та комунальної власності : Закон України від 05.02.2004р., № 1457-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 35. – Ст. 411.
7. Про статус гірських населених пунктів в Україні : Закон України від 15.02.1995, № 56/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 9. – Ст. 58.
8. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підр. / О. Ф. Скакун. – Харків : Еспада, 2006. – 776с.
9. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник [пер. з рос. О. Ф. Скакун]. – Харків : Консул, 2001. – 656 с.
10. Теорія держави і права : навч. посіб. / В. М. Субботін, О. В. Філонов, Л. М. Князькова. – К. : Знання, 2005. – 327 с.

Глазунова С. Н. К вопросу о приобретении горными населенными пунктами Украины статуса участника конституционных правоотношений

В статье автор, опираясь на достижения отечественной юридической науки, аргументирует теоретические принципы функционирования горных населенных пунктов как субъекта конституционно-правовых отношений.

Ключевые слова: *горный населенный пункт, административно-территориальная единица, местное самоуправление конституционно-правовой статус, нормативно-правовой акт, территориальная община.*

Glazynova S. M. To the question of acquisition by the mountain settlements of Ukraine of status of participant of constitutional law relationships

In the article author, leaning against the achievements of domestic juridical science, argues theoretical principles of functioning of mountain settlements as a subject of constitutionally-law relations.

Key words: *mountain populated areas, administrative-territorial unit, constitutionally law status, local self-government, normatively-law act, territorial governing.*

